

Туратбек кызы Ж.

**КООМДОГУ ИНСАНДЫН МОБИЛДҮҮЛҮГҮН КАМСЫЗДАНДЫРУУДАГЫ
БИЛИМ БЕРҮҮНҮН РОЛУН ЖОГОРУЛАТУУНУН ШАРТТАРЫ**

Туратбек кызы Ж.

**РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ МОБИЛЬНОСТИ
ЧЕЛОВЕКА В ОБЩЕСТВЕ**

Turatbek kyu Zh.

**EDUCATION ROLE IN ENSURING MOBILITY OF THE
PERSON IN SOCIETY**

УДК: 1:37.032/037(045/046)

Бул макалада азыркы коомдогу инсандын мобилдүүлүгүн камсыздоо каралып, билим берүүнүн ролун жогорулатуунун шарттарына басым жасалган. Кыргызстандын маалыматтык коомго болгон жолундагы бирден-бир стратегиялык багыттарын, ошондой эле билим берүүнүн бардык системасынын маалыматташуусун, квалификациянын, кесипкөйлүктүн, жана адам дараметинин маанилүү мүнөздөмөсү катары чыгармачылыка болгон жөндөмдүүлүктөрдүн ролунун жогорулоосу белгиленген.

Негизги сөздөр: *инсан, коом, билим берүү, саясий, маданий, мобилдүүлүк.*

В статье рассматриваются роль и возможности образования в активизации мобильности личности в современном обществе. Одним из стратегических направлений пути в Кыргызстане к информационному обществу является информатизация всей системы образования и повышение роли квалификации, профессионализма и способностей к творчеству как важнейших характеристик человеческого потенциала.

Ключевые слова: *личность, общество, образования, политический, культурный, мобильность.*

The article discusses the role and possibilities of education in enhancing the mobility of the individual in modern society. One of the strategic directions of Kyrgyzstan way to the information society is the computerization of the entire education system and the role of skill, professionalism and creativity as the most important human characteristics.

Key words: *personality, society, educations, political, cultural, mobility.*

Коомдун пайда болуусундагы азыркы мезгил глобалдуу өзгөрүүлөрдүн доору катары мүнөздөлөт. Аталган феноменди изилдөөгө арналган изденүүлөрдө аталган доор постиндустриалдык (Д.Белл), супериндустриалдык же маалыматтык (Э.Тоффлер) жана билимдер (Е.Масуда) коомунун калыптануусунун мезгили деп аталат. Заманбап социалдык-философиялык адабиятта билимдер коомунун концепциясы көп колдонулат. «Билимдер коому» түшүнүгү «маалыматтык коом» түшүнүгүнө шайкеш келбейт, андыктан маалыматтык коом – бул билимдер коомунун функционалдык блогу. «Билимдер коому» конструкциясы өзүнө кайра түзүүлөрдүн социалдык, маданий, экономикалык, саясий ж.б. аспектилерин камтып турат [1. 8-б.]. Билим берүү заманбап коомдун сактоосунун, кайра өндүрүүсүнүн жана өнүгүүсүнүн куралы болуп калат. Алсак, “Кыргыз Республикасында билим берүүнүн 2010-жылга чейинки

өнүгүүсүнүн концепциясында” коомдун жашоосундагы маалымат менен билимдин ролунун жогорулоосу, маалымат жана билим базарынын түзүлүүсү жана жаратылыш ресурстарынын, эмгек менен капиталдын, коомдун маалыматтык ресурстарынын реалдуу социалдык-экономикалык өнүгүүнүн ресурстарына айланып, аларга кошулуусу таанылып билинет [2]. Кыргызстандын маалыматтык коомго болгон жолундагы бирден-бир стратегиялык багыттардын бири катары билим берүүнүн бардык системасынын маалыматташуусу жана квалификациянын, кесипкөйлүктүн, жана адам дараметинин маанилүү мүнөздөмөсү катары чыгармачылыка болгон жөндөмдүүлүктөрдүн ролунун жогорулоосу эсептелет. Аталган маселелерди чечүү жаш муундарга кадыр-барктуу жана кыйла жогорку айлык-маяна төлөнүүчү жумушту алууга, өзүнүн жеке маданий келбетин калыптандырууга, бош убакытты өткөрүүгө, максималдуу түрдө жеке жөндөмдүүлүктөрүн көрсөтүүдө, өзүн жашоого жана XXI-кылымдагы маалыматтык дүйнөдөгү иштерге даярдоодо чоң жардам берүүсү зарыл.

Заманбап билим берүү чөйрөсүндө бара жаткан процесстер менен көрүнүштөр билимдин макулдашылган маңыздык функцияларын чагылдырышат: интенсивдүү модернизациялык процесстер өнүккөн функцияны актуалдаштырып, анын жардамы аркасында билим адамдын инновацияларга жана өнүгүүгө болгон жөндөмдүүлүгүн калыптандырат. Анын жүзөгө ашырылуусу социалдык-кайра өндүрүүчүлүк функцияга зыян келтирүү менен болуп, анын жардамы аркасында социалдык реалдуулук сакталат. Азыркы күндөгү билим берүүнүн башкы проблемасы, бир жагынан, ал коомдук талаптардын өзгөрүлгөн мүнөзүнө ылайык келбейт, ал эми экинчи жагынан, кандай социалдык реалдуулукту кайра өндүрүү зарыл экендигин түшүнбөйт. Башкача айтканда, билим берүү социалдык реалдуулукка тура эмес багытталган. Аталган жөнөкөй эмес кырдаал менен бирге заманбап билим берүүнүн алдында жаңы милдеттер турат. Мисалы, коом билим берүүдөн маалыматтык чөйрөнү функциялаштырууну жана алардын андан аркы кайра өндүрүүчүлүгүн камсыз кылуучу жаңы социалдык топторду калыптандыруу функциясын аткарууну талап кылат.

Кандай болгон күндө да мамлекет, коом жана илим бир пикирде болушат, билим берүү өзүнө коомдун эң маанилүү чөйрөсүн камтып турат, ан-

дыктан ал «...коомдун башка институттарынан айырмаланып перманенттүү түрдө жандуу ишмердүүлүк күчтөрдү жана индивиддин жөндөмдүүлүктөрүн кайра өндүрүүгө жөндөмдүү келип, аларды эч качан токтобогон коомдук тажрыйба жана тааным процесси менен сугарат. Билим берүүнүн өзү гана башкы коомдук байлыкты – чыгармачыл инсанды өстүрүүнү жана сактоону камсыз кыла алат» [3. 15-б.].

Билимдер коомунун калыптануусунда көрүнгөн шарттардын негизинде, билимдин алдына коюлган жаңы милдеттерди коюу, билим берүүчүлүк проблематикага болгон жогорку ынтаалыкта, билимдин маңыздык функцияларынын бирдиктүү иш-аракеттеринин спецификасында билим берүүнүн мобилдүүлүк мүмкүнчүлүктөрүнүн жогорулоо шарттарын белгилөө мүмкүн болуп калды.

Билим берүүнүн маңызына болгон концептуалдуу ыкмалардын, билим берүүчүлүк саясаттын жана тажрыйбалардын концепцияларынын көп түрдүүлүгү ар кыл деңгээлде жүргөн билим берүүнүн ээлеген орду жана ролу туурасындагы көп сандаган талаш-тартыштарды жаратат. Билим берүүнүн проблемаларын саясатчылар, педагогдор, социологдор ар тараптан талкуулашууда, алардын талаш-тартыштарынын предмети – бул коомдун жашоосундагы кыйла түшүнүктүү көрүнүштөрдүн бири билим берүү. Бирок ушул учурда пайда болгон билим берүүнүн ар кыл концепцияларынын жеке концептуалдык негизге дал келбөөчүлүгү билим берүү проблемаларын философиялык анализге алуу зарылчылыгын жаратат. Ошол себептен билим берүүнүн проблемаларынын жеке концептуалдык – методологиялык негиздерин баштапкы бөлүнүүсү, андан кийин билим берүү менен байланышкан социалдык тажрыйбанын негизги багыттарын жана мүнөзүн аныктоо зарыл. Булардын катарына билимдер коомундагы билим берүүнүн мобилдүүлүк мүмкүнчүлүктөрүнүн жогорулоо маселелерин да киргизсек болот.

Билим берүү проблемасына арналган изилдөөчүлүк адабияттарда олуттуу орунда билимдин маңыздык жана социалдык функцияларын аныктоодогу карама-каршы ыкмалар турат. Алсак, педагогика билим берүүнү, өздөштүрүүлөрдү жана жөндөмдүүлүктөрдү өткөрүп берүү катары аныктаса, социология болсо билимди баарынан мурда индивиддерди социалдаштыруу негизги милдетин аркалаган социалдык институт катары карайт. Албетте, аталган ыкмалар тигил же бул илимий ыкманын алкагында тура деп эсептелгени менен, коом менен мамлекеттин билим берүүнүн өнүгүү багыттарындагы тандоо шарттарындагы кагылышуулары жан кейирээрлик. Модернизацияланган коомдо бара жаткан билим берүүдөгү процесстер бири-бири менен макул болушпай, көп карама-каршылыктарга барышат. Мисалы, Кыргызстанда илим жана билим берүү чөйрөсүн улуттун өнүгүүсүнүн эң маанилүү ресурсу катары бекилүүсү алардын жетишсиз каржылануусу, окутуучунун кыдыр-баркынын жоголуусу жана коомдук пикирдин көз алдында билим берүүнүн баалуулугунун төмөндөөсү менен бирге пайда болот.

Билим берүүнүн жеке концептуалдык негиздерин түзүү философиянын ресурстарына кайрылууну талап кылат. Социалдык философия билим берүү феноменин анын маңыздык сапаттарында жана жүзөгө ашырылган сапаттарындагы бүтүндүгүнө жана жыйындысына ой жүгүртөт. Билим берүүнүн маңызын социалдык реалдуулукту кайра өндүрүүнүн куралы катары аныктоодо социалдык мобилдүүлүктүн фактору иретинде анын маңызы жыйынтыкталат. Коомдук мамилелерди сактоо механизминин кызматын аткаруу менен билим жүзөгө ашырылган функциялардын жардамы менен социалдык мобилдүүлүктүн факторлорунун системасын кайра өндүрүп, социалдык олуттуу тажрыйбаны өткөрүп берүү жана адамдын зарыл социалдык сапаттарын калыптандырууну камсыз кылат. Андан сырткары социалдык-философиялык анализ «сабаттуулук», «билимдүүлүк» жана «кесиптик компетенттүүлүк» концепцияларынын маңыздык маанисин түшүнүүгө шарт түзөт. Аталган түшүнүктөр билим берүүчүлүк ишмердүүлүктүн тажрыйбасынын натыйжасын чагылдырып турушат жана коомдук тарыхый контексте каралуулары абзел. Конкреттүү илимдер тарабынан бөлүнүп көрсөтүлгөн ушул түшүнүктөр эки маңыздык, конкреттештирилген подфункцияларда каралат: социалдуулуктун жана анын өнүгүүсүнүн кайра өндүрүүчүлүгүн камсыз кылуу. Мисалы, билим берүүнүн социалдык-дифференциялык функциясы объективдүү зарылчылыктардан, жаңы социалдык катмарлардан чыгуу менен социалдык топторду сактоону камсыз кылат. Билим берүүнүн маңыздык функцияларынын балансы социалдык мобилдүүлүктү камсыз кылып, коомдун элитасына ары таланттуулардын жана жөндөмдүүлөрдүн агылып келүүсүн, индивиддерди эмгекти бөлүштүрүү жана кызмат ээлөө структурасындагы жайгаштыруусун жөнгө салат. Билим берүүнү жана анын социалдык функцияларын социалдык-философиялык түшүнүүнүн спецификасынын объективдүүлүгүндө жана универсалдуулугунда турат.

Билим берүүнүн маңызын жана анын алдыңкы функцияларын такоо ар кыл коомдордогу билим берүү стратегиясын иштеп чыгуу зарылчылыгына алып келет. Билим берүү социомаданий феномен болуу менен коомдук болмуштун спецификасын чагылдырат. Ар кыл коомдордогу жана маданияттардагы билим берүүнүн максаты менен мазмуну, андан тышкары «билимдүүлүк», «кесиптик компетенттүүлүк» түшүнүктөрүнүн маңызы ар башкача аныкталышат. Билим берүүнүн ар кыл коомдордогу көрүнүшүнүн ар түрдүүлүгүн анализдөөдө А.Ж.Кусжанова тарабынан иштелип чыккан эволюционисттик методологияны колдонуу олуттуу мааниге ээ. [4. 456-б.]. Аталган методология билим берүүнүн максаттарын, милдеттерин, о.э. функцияларын тандоонун адекваттуулугун, анынаталган коомдун өнүгүүсүнүн конкреттүү деңгээлинин мобилдүүлүк мүмкүнчүлүктөрүн жүзөгө ашыруу мүнөзүн билдирип турат. Эволюционисттик методологиянын негизинде билим берүүчүлүк ишмердүүлүктүн моделдеринин классификациясынын төрт критерийи бөлүнүп

көрсөтүлөт. **Биринчи критерий** - коомду дүйнөлүк жана тарыхый социалдык координаттарда (өнүккөн, орто өнүккөн, өнүгүп келе жаткан өлкөлөр) аныктоо. Мисалы, өнүгүп келе жаткан коомдордо сабаттуулук билим берүүнүн кандайдыр-бир минимуму катары социалдык мобилдүүлүктүн фактору катары кызмат кылат, ал учурда өнүккөн коомдордо сабаттуулук баштапкы билимдерге жана тажрыйбалык ишмердүүлүккө ээ болууну камсыз кылган адамдын билим берүүчүлүк ишмердүүлүгүнүн баштапкы учуру гана болуп эсептелет. **Экинчи критерий** – коомдун социомаданий мүнөздөмөсү жана коомдук өнүгүүнүн мүнөзү (салттуу же модернизацияланган коомдор). Салттуу коомдордо билим берүүнүн мобилдүүлүк дарамети социалдык реалдуулукту сактоо кызматын аткарат. Анда модернизациялык коомдор билим берүүгө болуп жаткан өзгөрүүлөрдүн ыргагына ылайыкташып, билим берүүнүн өнүгүп келе жаткан дараметине басым жасашын талап кылат. **Үчүнчү критерий** – геосаясий жана мамлекеттик-башкаруучулук факторлор билим берүүнүн улуттук-аймактык моделдерин калыптандырышат. Билим берүүнүн мобилдүүлүк мүмкүнчүлүктөрү улуттук-аймактык спецификага ээ болгон жана өзгөчө субьектин конкреттүү коомчулуктун социалдык-тарыхый тажрыйбасына актуалдуу киргизилүүсүндө берилген «билимдүүлүк» концептисинин мазмунунан түздөн-түз көз каранды болуп турат. **Төртүнчү критерий** – социалдык тажрыйбанын (формалдуу же формалдуу эмес билим берүүнүн басымдуулук кылышы) өнүгүүчүлүк жана институционалдык калыптануу деңгээли. Заманбап коомдордо формалдуу жана формалдуу эмес билим берүүчүлүк процесстер тең пайда болушат, ал эми кээ бир специфика басым менен гана берилет. Алсак, билимдер коомунда билимдин институтташтырылган формасынын бардык маанисинде басым адамдын өздүк билим берүүчүлүк ишмердүүлүгүнө жасалат.

Белгилей кетүүчү нерсе, «...аталган методологиялык негизде ар кыл стратегияларды тандап, баа берүүгө, өбөлгөлөрдү жана билим берүүнүн ар кыл

системаларынын өнүгүүсүнүн мүмкүн болгон жолдорун аныктоого, анын проблемаларынын негиздерин, ийгиликтүү, башкарылуучу жана белгилүү билим берүүчүлүк саясатты өнүктүрүүгө, прогнозду баалоого, пландарды түзүүгө жана үмүттөрдү жандырууга болот» [4.462-б.]. Бул жерде билим берүүнүн мобилдүүлүк мүмкүнчүлүктөрүнүн спецификасын, ар бир конкреттүү коомдогулардын тандоосу, жүзөгө ашырылуусун эске ала кетүү зарыл. Билимдер кому өзүнө формалдуу билим берүүнүн өнүккөн системасында түзүлгөн жана өздүк билим берүүчүлүк тажрыйбаларды киргизүүгө багытталган жана улуттук-аймактык мүнөздөгү спецификалык чектерине ээ болгон модернизацияланган типтеги коомду камтып турат.

Билим берүүнүн маңызын түшүнүүдөн, ар бир конкреттүү коомдогу анын ролунан жана маанисинен билим берүүчүлүк ишмердүүлүктүн максаттарын, милдеттерин, багыттарын, мазмунун, стандарттарын аныктаган билим берүүнүн мамлекеттик концепциясы пайда болот. Ошондуктан ал социалдык философиянын жана билим философиясынын күчү менен философиялык билим берүүнүн өзгөчө чөйрөсү катары иштелип чыккан концептуалдык – методологиялык ыкмага топтолушу зарыл.

Адабияттар:

1. Майер, Б.О. Об онтологии качества образования в обществе знания / Б.О. Майер, Н.В. Наливайко //Философия образования. - 2008. - № 3 (24). - С. 8.
2. «Кыргыз Республикасында билим берүүнүн 2010-жылга чейинки өнүгүүсүнүн концепциясы».
3. Щелкунов, М.Д. Личность XXI века: к новой философии образования / М. Д. Щелкунов / Образование в зеркале философии: Материалы межвуз. науч. конф. - Казань: Казан, ун-т, 1998. – С.15.
4. Кусжанова, А. Ж. Методология выбора национально-региональных стратегий развития образования / А. Ж. Кусжанова, С. П. Иваненков / сборник материалов конференции. Серия «Symposium», выпуск 23. - СПб.: Санкт-петербургское философское общество, 2002. - С. 456-462.

Рецензент: к.филол.н., доцент Мааткеримов Б.А.